

ДОХОДУВАЊЕ И ПОТРОШУВАЧКАТА НА МЕШОВИТИТЕ ДОМАКИНСТВА ВО ПРЕОБРАЗБАТА НА СЕЛОТО ВО СР МАКЕДОНИЈА

— Огнен Дамев —

Воведни согледувања

Една од основните марксистички определби сврзана со современиот процес на урбанизацијата претставува надминувањето на разликата помеѓу селото и градот и смирување на рурално-урбаните миграции. Во општите текови на развојот, урбанизацијата на селото има сè понагласено место. Урбаната политика ги минува рамките на градот и за руралната урбанизација сè повеќе се зборува. На селото повеќе не се гледа само како на произвоадна единица, туку како на составен и динамичен елемент во системот на населби. Надминувањето на рурално урбаните разлики и желбите и спремноста за урбанизирање на животот, селското население не ги гледа само во градот.

Структурните промени на руралното стопанство во кое сè повеќе се губат традиционалните аграрни одлики се едни од најмаркантните индикатори за урбанизација на селото. Развојот на агроиндустрискиот комплекс и ширењето на неаграрните дејности имаат силно влијание врз општествено-економските промени на руралната средина. Тие се особено видливи во економската структура на населението и животот на село, како израз на промените во функционалната содржина на селските населби.

Особено значајно место во општествено-економската преобразба на селото, па и земјоделството, имаат мешовитите домаќинства. Мешовитите домаќинства и селаните—работници преку промените во изворите на паричните приходи, нивото и структурата на потрошувачката се носителите на овие промени.

* За динамиката на вкупниот број на мешовитите домаќинства во СР Македонија види: м-р Огнен Дамев: Некои аспекти на деаграризацијата и трансформацијата на земјоделството и селото во СР Македонија, Годишник по повод Јубилејот — 30 год. на Економскиот факултет — Скопје, 1981 стр. 517—518.

„Заедно со неземјоделските домаќинства, мешовитите домаќинства во извесна смисла претставуваат град во селото или поточно речено село кое веќе трпело во правец на градот“.¹

Оваа социо-економска категорија има силно влијание на процесот на деаграризацијата, како еден од факторите во натамошната урбанизација. Таа го забрзува и во многу го олеснува аграрниот егзодус иако на прв поглед се чини го држи селанецот—работник за земјата. „Деаграризацијата, односно процесот на одвојување на селанецот од земјата не се одвива наеднаш туку постепено во што статусот „мешовити“ за многу претставува само преодна и привремена етапа на патот на потполното напуштање на земјоделското занимање и животот на село.“² Овој процес има далекусежни последици не само врз структурата на населението, туку укажува на силно влијание врз промените во руралната средина. Тие особено дошле до израз во структурните промени на земјоделското производство, доходот, потрошувачката, во примената на современите научни-технички достигнувања и иновации во земјоделството и во сите сфери на животот во селото. Целокупниот, со векови создаван селски начин на живот, под влијание на деаграризацијата од корен се менува.³

Мешовитите домаќинства понатаму имаат соодветно влијание на ублажување на имовинските диференциации и класните разлики во селото.⁴ Со перманентното ситнење на индивидуалните земјоделски стопанства и ерозијата на економската моќ, ангажирањето надвор од поседот и апаратот стана трајна оп редела на голем број домаќинства.

Сваќањата за значењето и улогата на категоријата мешовити домаќинства и селани работници се мошне различни. Тие се движат од укажувањата дека оваа категорија има негативно влијание на стопанскиот развој и низа реперкусии врз производството, како „лоши работници на работно место, со недоволна општестве-

¹ Д-р Илија Јосифовски: Мешовита домаќинства као носници промена у селама Полога, Социологија села, 39, Загреб, 1973., стр. 54

² Владо Цветичанин: Мешовита господарства и селаци — радници у Југословенској литератури, Мешовита господарства и селаци—радници, Зборник радова, Загреб, 1975 год., стр. 126

³ Д-р Владо Пузиз: Процес деаграризације становништва у Југославији, Географски аспекти друштвено-господарског развитка СФРЈ и у свету у послератном раздобљу, „Школска књига“, Загреб, 1976 год, стр. 35

⁴ На оваа страна на мешовитите домаќинства кај нас укажа Владо Цветичанин: „Мешовитите стопанства и населението во нив знатно влијаеле на подигањето на општиот животен стандард и економското ниво на индивидуалните земјоделци и селото воопшто. Тоа допринесе за ублажување на класните разлики и имовинската диференцијација и поларизација во нашето село, до која сигурно не би дошло во услови на непостоење на мешовитите стопанства“. Мешовита господарства и селаци — радници у послератном периоду у радовима југословенских аутора, Социологија села, бр. 46 Загреб, 1974 год., стр. 66—67.

на-политичка ангажираност и слаби земјоделци, до оние кои го истакнуваат нивното позитивно значење и наполно го негираат епитетот за „лоши работници и самоуправувачи.“⁵

Ние не навлегуваме во производните способности и продуктивноста на трудот на оваа категорија, нас особено не интересира местото на мешовитите домаќинства и селаните—работници во трансформацијата на селото и животот во него, од аспектот на промените во изворите на доходот и потрошувачката.

Извори на доходот

Структурата на изворите на доходот на мешовитите домаќинства, особено паричните примања и структурата на потрошувачката е израз на промените во животот на село. Анкетата на селските домаќинства ќе ни послужи за проверка и потврда на нашите претпоставки и оценки за местото и улогата на мешовитите домаќинства во промените на селото.⁶

Расположивите парични средства на селските домаќинства во СР Македонија покажуваат постојан пораст. Тие во периодот од стопанската реформа наваму, односно во периодот 1965—1978 год. пораснаа од само 9.013 дин. годишно на 78.702 дин. по анкетирани домаќинство со тенденција на натамошен пораст. Тој произлегува како од порастот на личните доходи на вработените остварен надвор од поседот, така и од апсолутниот пораст на цените на земјоделските производи. Паричните приходи се особено високи кај мешовитите домаќинства и во 1978 год. из-

⁵ „Анкетата која ја спроведоа група истражувачи во развиените подрачја на социјалистичка Југославија покажа дека само во неколку случаи генерално се оптужени селаните—работници за често или сезонско изостанување од работа и отсуство на интерес за работа. Напротив во некои гранки на индустријата, како што се рударството, металургијата, па дури и во текстилната индустрија „ouvriers—paysons“ се сметаат за подобра работна сила, физички јака и со поголема резистенција со поголем работен стандард и поголема дисциплина одошто градските работници — особено младината; конкретно „селаните во тие гранки на индустријата често се сметаат за единствена работна сила на која со сигурност претпријатијата можат да се потпрат, како во однос на стабилност, така и во однос на регрутирање на работна сила од младите генерации“. Стане Крешовац: Будućност мешовити домаќинства, Социологија села, 7—8 стр. 14; „Значи разлики помеѓу оние „Без земја“ и оние кои поседуваат (селани—работници и.з.) постојат но тие не се од таква природа да се оглед на интензитетот на учеството во самоуправувањето можат да се прават големи диференцијации помеѓу овие две категории на членови на колективот. Тестирањето на разликите помеѓу овие две групи на членови во колективот (стопански гранки I, II, III, IV) ми дадоа резултати према кои претпоставките за негативната корелација помеѓу поседовниот статус и учеството на вработените во органите на управувањето мораат да се отфрлат (повлекол, О. Д.) Иван Перик: Радници—селяни у индустријским подзееќима, Социологија села, 7—8, стр. 64.

⁶ Анкета о селским домаќинствима, СЗС, Статистички билтен, бр. 1096/1978, 1142, Београд, 1979 година.

несуваат просечно 79.515 дин. и се за околу 23.000 дин. повисоки од тие кај „чисто“ земјоделските домаќинства. Во структурата на изворите на приходи на мешовитите домаќинства 72,8% се остваруваат надвор од стопанството и во просек тие се поголеми од вкупните парични примања на земјоделските домаќинства. Просечните парични приходи што се остваруваат од стопанството пак, кај мешовитите домаќинства изнесуваат околу една петина.

Изворите на паричните приходи по видови домаќинства
(просек по анкетирано домаќинство за 1978)

Парични Приходи во дин.

	Вкупно	Од стопанството	Вон стопанството	Останато
СР Македонија	58.404	23.096	39,5%	31.040 53,1% 4.268 7,4%
Земјоделски	49.406	28.334	57,3%	17.173 34,8% 3.899 7,9%
Мешовити	79.515	14.883	20,5%	52.785 72,8% 4.847 6,7%

Пресметано според податоците од „Анкета...“ цитирано стр. 19

Паричните приходи остварени од стопанството кај категоријата мешовити домаќинства ќе зависат од повеќе фактори меѓу кои значајно место имаат: поседовната структура и ангажирањето на активните лица во земјоделството или надвор од него. Коefициентот на стекнување на доход надвор од поседот ќе зависи и од големината на поседот, штом е поседот помал и стекнувањето на доход надвор од поседот и земјоделството е поголем.⁷ Мешовитите домаќинства и селаните—работници по правило располагаат со помала површина, во однос на „чисто“ земјоделските домаќинства. Тие просечно поседуваат околу 2,2 ха. земјоделска површина по анкетирано домаќинство во 1978 год., а земјоделските домаќинства без малку со три хектари, во услови на помала оптовареност со членови во семејството. Мешовитите домаќинства во просек имаат 5,4 членови, а „чисто“ земјоделските 4,6 членови по анкетирано домаќинство. Тоа е и една од причините за вработување на членовите на мешовитите домаќинства надвор од поседот и земјоделството. Од друга страна, пак ваквиот однос во поседовната структура кај оваа категорија стопанства произлегува и од постојаното отугување на земјата од страна на мешовитите домаќинства. Користената површина изнесува само 1,9 ха. „чисто“ земјоделските домаќинства 2,5 ха. /што во однос на вкупната земјоделска површина е 86,4%.

⁷ Светозар Ливада: Мешовита господарства у Југославији, Социологија села, бр. 7—8, Загреб, 1965 год., стр. 30.

Просек на вкупна и користена површина по видови
рурални домаќинства 1978 год.

	Вкупна површина ха.	Користена Вкупно ха.	површина %
СР Македонија	2,57	2,24	87,2
Земјоделски	2,80	2,45	87,5
Мешовити	2,21	1,91	86,4

Извор: Анкета цитирано стр. 16

Паричните приходи остварени надвор од поседот и аграрно-поседовните односи и структурата на стопанствата покажуваат дека тие кај стопанствата до 2 ха. изнесуваат дури 60,9% од вкупните приходи на домаќинството, од 2—3 ха. 40,3%, а кај оние 5—8 ха. 40% и т.н. Заедно со структурата на стопанските активни лица кои кај мешовитите домаќинства сомо 34% од анкетираниите се ангажирани во земјоделството, а останатите 66% надвор од него ќе имаат силно влијание врз изворите на приходи, во кои поседот има се помало учество. Тоа претставува и нов квалитет во стопанисувањето на селското население и негова сè понагласена свртеност кон неаграрните дејности, во кое мешовитите домаќинства и селаните—работници имаат сè понагласено учество.

Во територијалната разместеност на мешовитите домаќинства во СР Македонија ќе се присутни и разлики во структурата на изворите на доход. Мешовитите домаќинства и селските—работници во подрачјата со интензивно производство на градинарски и индустриски култури, лозарство и овоштарство (Гевгелско-валандовскиот регион, Тиквеш, Струмица, Полог, Преспа и др.) ќе имаат поголемо учество на парични приходи од поседот и потрајна врска со земјоделството и селото. Кај планинските и недоволно развиени подрачја (Демир Хисар, Берово, Крива Паланка, Кратово и др.) во структурата на изворите на парични приходи поседот ќе има помало учество.

Понатаму, структурата на изворите на паричните приходи кај мешовитите домаќинства ќе зависи и од близината на урбаните центри и сообраќајните врски, кои од своја страна ќе имаат силно влијание врз производната ориентација на стопанствата за пазар. Ако работното место е близу до селото, како трајно место на живеење и времето за работа околу поседот е поголемо. Оттука ќе произлезе и поголемото учество на стопанството во структурата на паричните приходи, од кои еден добар дел ќе се вложи во поседот. Овие мешовити домаќинства

и селани—работници се релативно стабилни.⁸ Условите за деградација во овие селски населби што лежат во близината на урбаните зони се релативно најпогодни. Тие се делумно урбанизирани и се со мошне поволна демографска и економска структура на населението, а сè поголемата застапеност на неземјоделските дејности отвора широки можности за натамошна деаграризација без просторна мобилност. Трансформацијата на земјоделското население во неземјоделските дејности е од особено значење за поопштување на земјоделството и ширење на општествениот сектор во земјоделството и селото.

Меѓутоа, и покрај вонредно поволните можности за развој, општествениот сектор, како еден од носителите на промените во земјоделството и селото во приградските подрачја е сè уште релативно недоволно застапен.⁹ Натамошното ширење на општествениот сектор ќе има мошне значајно место во економската, социјалната, и просторната трансформација на селото. Економската политика во оваа насока ќе треба да укаже соодветно влијание.¹⁰

Во сообраќајно поизолираните рурални подрачја кои се оддалечени од градот мешовитите домаќинства ќе имаат повеќе натурален карактер, а паричните приходи се остваруваат, главно, надвор од поседот. Трошоците до работното место, за стан и храна на селаниот—работник се мошне високи. Најчесто тоа

⁸ „Во современите технолошки и општествени услови високиот вкупен доход, како и многуте заштеди во трошоците за стан, во купување на зеленчук, месо и т.н., што инаку претставува 60—70% од расходите на работничкиот семеен буџет, го прави слојот селани—работници релативно стабилен, во релативна смисла готово перманентно (барем што се однесува до нивниот вкупен број, иако не индивидуално) и тоа како во голем број подрачја кои економски се развиваат, како и под одредени услови и во некои развиени земји“. Стане Крешовац: Будućност..., цитирано стр. 15.

⁹ Према истражувањата во 1963 година општествениот сектор во шест приградски подрачја на Југославија држеше: во приградското подрачје на Белград 20,3% и од обработливата површина, Тузла 15% од ограничната површина, Нови Сад 20%, Крањ 35,4% од вкупната површина од кои само 1,2% ораници и бавчи, Ријека само 1,8% од обработливата површина и Загреб 6,3% од ораничната површина на приградското подрачје. Светозар Ливада: цитирано стр. 34.

¹⁰ Дефинитивното напуштање на земјата од страна на селаните—работници треба преку одредени мерки на аграрната политика да има нагласено влијание врз ширењето на општествениот сектор во земјоделството. Таа треба што е можно повеќе да го стимулира прифаќањето на земјата од оваа категорија домаќинства која го напушта земјоделството и селото.... „Масовната појава на мешовитите домаќинства на село има големо значење за прилагодување на економската и аграрната политика во остварувањето на целите за зголемување на земјоделската, особено обработливата површина во општествена сопственост“, Проф. д-р Љубо Божик: Неке карактеристике мешовитих господарства у Босни Социологија села, 7—8, Загреб, стр. 44;

Поопштествувањето на земјоделството не треба да се свати како поопштествување на земјата, ние го третираме само како една од можностите за ширење на површинит во општествениот сектор.

е најспособниот, главата на семејството, кој се враќа во селото поретко, па грижата околу поседот ја пропуштил на другите членови. Најголем дел од паричните приходи кои доаѓаат надвор од поседот ќе одат, главно за покривање на потребите на членовите во домаќинствата. Овие делумно деаграризирани домаќинства ќе имаат и мошне слаба врска со земјоделството и чекаат прва прилика да го напуштат селото.

Меѓутоа, и во овој случај деаграризацијата ќе се одвива во зависност од големината на поседот. Малите стопанства со ниски приходи од работен однос (тоа е најчесто неквалификувана работна сила и сезонско вработување) мораат и натаму да го држат поседот како извор на приходи и сигурност, што релативно ја успорува деаграризацијата.

Мешовитите домаќинства од повисоките категории стопанства со поголема економска моќ, иако остваруваат во релативно помали парични приходи надвор од поседот (стопанствата од 5—8 ха. и преку 8 ха. околу 46% имаат поголеми можности, пред сè во натамошното школување на децата. По завршувањето на образувението и стекнувањето со квалификации тие дефинитивно го напуштаат поседот. Овие стопанства просечно имаат повеќе членови во домаќинството од кои еден дел работоспособни и понатаму останува на поседот. Тој производно не гаси, но овозможил премин на еден дел од членовите од аграрното стопанство.

Промените во изворите на приходи, како израз на процесот на деаграризација, на трансформација на населението во неаграрните дејности, покажува дека сè повеќе расте бројот на домаќинства кои извори на доход имаат во неземјоделството (59,4% во 1971 год., наспроти 43,7% во 1961 год.). Во структурата на приходите на руралните домаќинства паричните средства имаат сè понагласено место, особено кај мешовитите домаќинства. Тие ќе имаат соодветно влијание на потрошувачката, животниот стандард и преобразбата на селото во СР Македонија.

Потрошувачката и промените на животот на село

Изворите и висината на приходите на домаќинствата имаат силно влијание како на потрошувачката така и на нејзината структура. Од друга страна, таа ќе зависи и од бројот на членовите, старосната структура и социо-економските карактеристики на домаќинствата.

Од големината на домаќинствата зависи пред сè, висината на доходот по член, а со тоа нивото и структурата на потрошувачката. Меѓутоа, социо-економската структура на домаќинства-

та преку изворите и висината на паричните приходи директно ја одредуваат потрошувачката. Руралните домаќинства чин приходи доаѓаат, главно, од неаграрните дејности и надвор од поседот покажуваат разлики во нивото и структурата на потрошувачката, во однос на „чисто“ земјоделските домаќинства. Во тој поглед поседовната структура, производната ориентација и регионалниот фактор имаат соодветно влијание.¹¹

Производната ориентација и регионалниот аспект претставуваат еден од најбитните фактори за личната и општата потрошувачка на мешовитите домаќинства и руралното население. Редукцијата на производната ориентација и стоковата напласеност го сврти покривањето на потребите со производи надвор од руралната средина. Руралните подрачја со конзистентна продукција на градинарски и индустриски култури, овоштарство и лозарство, близу урбаните центри во употребата на расположивите парични средства и потрошувачката се на нивото на градското население во СР Македонија. Вовлечени во индустриските зони тие силно го чувствуваат влијанието на градот, кое особено дошло до израз во промените на условите за живот.

1. Структурата на употребените расположиви средства ги покажува промените во условите и начинот на животот во селото. Личната потрошувачка на руралните домаќинства во СР Македонија е во постојан пораст и во 1978 година учествува со околу 60%, а кај мешовитите домаќинства дури и 65,2% во расположивите средства по анкетирano домаќинство. Во структурата на потрошувачката паричните средства имаат сè понагласено учество. Во личната потрошувачка кај мешовитите домаќинства тие учествуваат дури со 82,2%. Натуралната потрошувачка која во 1968 год. во структурата на селските домаќинства во СР Македонија учествуваше со 29,4% во 1978 год. се сведе на околу една петина, а кај мешовитите домаќинства на само 17,8% по анкетирano домаќинство. Тоа покажува дека селото сè повеќе се вклучува во стоково паричните односи и пазарот. Структурата на потрошувачката на селските домаќинства пак, укажува на заклучок дека значајно место и улога во овие промени имаат мешовитите домаќинства, односно селаните работници. Тие пред сè располагаат со поголеми парични средства, особено за лична потрошувачка и тоа за 66,2% по анкетирano домаќинство, во однос на „чисто“ аграрните домаќинства, што им овозможува значително подобрување на животниот стандард.

¹¹ Промените во изворите на приходи, во кои паричните средства остварени надвор од стопанството имаат сè понагласено учество упатуваат на заклучок дека на поседовната структура не треба да се гледа на стариот, класичен начин, особено кога тоа се однесува на потрошувачката.

Употреба на расположивите средства по видови домаќинства
(просек по анкетирано домаќинство 1978)

во динари

	Вкупно дин.	За лична потрошувачка				За стопанството				Оста- ното
		вкупно во парк		во натура		вкупно	за нив- но стици	оста- пато	Влож. за стан	
СР Македонија	72.472	45.219	35.037	10.242	6.282	6.122	160	6.779	14.193	
Земјоделски	63.564	38.238	27.853	10.379	6.514	6.509	5	4.024	14.788	
Мешовити	86.443	56.322	46.294	10.028	5.918	5.514	403	11.038	13.165	

Структура %

СР Македонија	100,0	62,2	77,5	22,5	8,7	97,5	2,5	9,5	19,6	
Земјоделски	100,0	60,2	72,9	27,1	10,2	99,9	0,1	6,3	23,3	
Мешовити	100,0	65,2	82,2	17,8	6,8	93,2	6,8	12,8	15,2	

Пресметано според податоците од Анкета... цитирано стр. 19

2. Потрошувачката на основните прехранбени артикли во селото покажува дека се присутни извесни разлики кои произлегуваат од социјалната структура на населението. Тие се мошне изразени помеѓу мешовитите и земјоделските домаќинства. Бројот на прехранбените единици кај мешовитите домаќинства 4,75, а кај земјоделските 4,16 единици по анкетирано домаќинство во 1978 год, што е под просекот на руралната потрошувачка во СР Македонија (4,39 прехранбени единици). Просечната потрошувачка на месо и преработките од него кај мешовитите домаќинства се за 18% поголеми од „чисто“ земјоделските, на маснотии за 16,7 и на шеќер дури за 22%. Потрошувачката на овие основни прехранбени производи претставува мошне релевантен индикатор за нивото на животниот стандард на мешовитите домаќинства во селото. Во потрошувачката сè повеќе е изразено присуството на индустриски стоки како во исхраната (преработки на месо, зеленчук, тестенини, шеќер и др.) така и во облеката, во трајни потрошни добра и средства за работа. Тие во основа ги изменија условите на животот во селото.

Потрошувачка на некои основни прехранбени производи
(просек по анкетирано домаќинство 1978 год)

	Месо и прера- ботка од месо	Маснотии	Шеќер и мед	Свез и прера. зеленчук	Тесте- нини
СР Македонија	92	64	51	399	16
Земјоделски	80	60	46	353	14
Мешовити	108	72	59	473	18

Извор: Анкета... цитирано, стр. 34—35

3. Во распределбата на расположивите средства **издатоци-те за стан и станбена изградба** станаа постојана компонента. Тие се во постојан пораст и се движат од 2,8% во 1965 год. до 8,6% од расположивите средства по анкетирано домаќинство во 1978 год. Само во периодот 1974—1978 год. тие учествуваат просечно со 5,9% и се највисоки во Југославија (4,5%), Словенија (5,3%) што зборува за мошне жива рурална изградба во Републиката.

Кај мешовитите домаќинства вложувањата за стан учествуваат дури со 12,8% во расположивите средства по анкетирано домаќинство. Во апсолутен износ тие изнесуваат околу 11.000 дин. во 1978 год. и се за два и пол пати поголеми од вложувањата на „чисто“ земјоделските стопанства. Односот на средствата за инвестиции во стопанството и вложувањата за стан кај земјоделските домаќинства е 1 : 0,6 а кај мешовитите домаќинства 1 : 2 во корист на вложувањата за стан. Тоа упатува на заклучок дека мешовитите домаќинства и селаните—работници инвестираат повеќе во трајни добра за подобрување на животните услови, а „чисто“ земјоделските во поседот како главен извор на приходи.

Во услови на ограничена станбена изградба и сè поголема присутност на тешкотии во решавањето на станбеното прашање во градските агломерации, селаните—работници мора да рачунаат уште долго на селото. Тоа бара постојана и целосна грижа на општеството кон руралната населби. Една од компонентите на таа грижа и интервенција на општеството е да ја олесни станбената изградба во селото, да се донесат урбанистички планови за поголем дел селски населби, во забраната на стихијата изградба да има поголема еластичност, а преку кредитната политика да се стимулира изградбата на посовремени станбени објекти во селата со што постепено ќе згасне желбата за преселување во градот.

4. Висината на приходи, особено на паричните средства и структурата на изворите на доход влијае и врз **опременоста на руралните домаќинства со трајни потрошни добра**. Анкетата на селските домаќинства покажува дека како израз на промените во начинот на живот тие се сè повеќе присутни. Опрременоста со трајни потрошни добра има кај мешовитите домаќинства поизразито учество. Повеќе од половина од нив поседуваат електричен или плински шпорет, телевизор, фрижидер, а речиси две третини радиоприемници. Нивните домови подобро се опременени со мебел (67%), машина за перење (5,7%), болјер (18,2%), теписи (55,7% патнички автомобили и т.н. што покажува трајна определба на домаќинствата кон подобрување на животните услови во селото. Приложените податоци покажуваат дека опременоста со трајни потрошни добра кај „чисто“ земјоделските домаќинства на СР Македонија значително заостанува во однос на мешовитите домаќинства и селаните—работници. Само 29,7%

од анкетираниите во 1978 год. фрижидер, болјер помалку од 2%, една петтина поседуваат телевизор, 0,7% машина за перење, 4,1% патнички автомобили во однос на 11,2% од анкетираниите мешовити домаќинства и т.н.

Нагласената ориентација на мешовитите домаќинства и селаните—работници кон трајни потрошни добра за подобрување на животните услови е присутна и во структурата на употребените расположиви средства. Издатоците за покуќнина по анкетирано домаќинство се речиси 50% поголеми кај мешовитите стопанства, во однос на „чисто“ земјоделските. Така мешовитите домаќинства и селаните—работници во 1978 год. просечно издвојувале за покуќнина 2.993 дин., а земјоделските 1.849 дин. Земјоделските стопанства, пак имаат поголеми издатоци за поседот—земја, стока, орудија и се подобро опремени со машини за земјоделско производство. Само 4,5% од анкетираниите мешовити стопанства поседуваат трактор, наспроти 12,3% од анкетираниите земјоделски стопанства.

Опременоста на селските домаќинства со некои основни
трајни потрошни добра по видови домаќинства
во %

	СР Македонија	Мешовити	Земјоделски
електричен шпорет	45,0	55,7	38,4
собни ком. мебел	24,8	37,6	16,7
болјер	14,2	18,2	2,2
фрижидер	38,1	51,1	29,7
радиоапарат	68,6	75,0	64,0
телевизор	34,5	55,7	21,0
машина за перење	2,7	5,7	0,7
пат. автомобил	4,9	11,2	4,1
трактор	9,3	4,5	12,3

Извор: Анкета . . . , цит. стр. 42

Овие промени, од друга страна, ќе имаат силно влијание врз културниот развој на руралната средина. . . „Кога нешто се менува во селскиот живот, вели Стипе Шувар, се менува и културата која тој живот ја изразува (подвлекол С. Ш.) Бидејќи културата не е ништо друго, и ништо помалку од самиот начин на живот.“¹² Се до продорот на урбаните влијанија, индустријата и стоковото производство, селскиот живот е под силно влијание на еколошкото опкружување. Физиономијата и функцио-

¹² Д-р Стипе Шувар: Измеѓу засека и мегалополис, Загреб, 1973 год., стр. 61.

налната содржина на автархијната рурална средина, производната структура, начинот на живот и сл., се беше подредено на природната средина, тредицијата, етничката структура на населението и другите локални влијанија. Заедно со трансформацијата на руралното стопанство, социо-економската структура на населението, изворите на доход и потрошувачката ќе се одразат и врз материјалната култура.

Покрај нагласената ориентација кон индустриски стоки во исхраната, облеката, средствата за работа и сл. во структурата на потрошувачката издатоците за културни потреби се сè повеќе присутни. Издатоците за образование, култура и разонода на аграрно рурално население во СР Македонија се 1.411 дин. по анкетирано домаќинство или 4% од вкупните издатоци. Во Југославија тие учествуваат со околу 4,5% (1.672 дин. по анкетирано домаќинство), а во СР Словенија 4,7% или 2.801 дин. Овие издатоци во многу ќе зависат од висината и структурата на изворите на паричните приходи и се движат од само 2,2% кај домаќинствата со парчни приходи до 20.000 дин годишно, до 5,5% кај оние со преку 60.000 дин. Натомошниот пораст на паричните приходи кај руралното население, како од поседот, така и надвор од него ќе овозможат не само пораст на вкупната потрошувачка, туку и пораст во издатоците за образование, култура и разонода.

Значи, промените во изворите на доходот, особено порастот на постојаните парични приходи од работен однос кај мешовитите домаќинства и селаните—работници, како и можностите за користење на кредит, доведоа до промени во нивото и структурата на потрошувачката, опременоста со трајни потрошни добра, што ќе значи и подобар стандард. Тие во основа имаат и помали трошоци за стан и огрев, во однос на урбаните домаќинства, за здравствена заштита во однос на „чисто“ аграрните домаќинства, па заедно со додатните приходи од поседот имаат поголеми можности за подобрување на животните услови во селото.

Заклучни разгледувања

Учеството на мешовитите домаќинства и селаните—работници во руралното стопанство на СР Македонија во наредниот период уште повеќе ќе расте, а со тоа и нивното место и значење во преобразбата на селото. Преку ширењето на агроиндустрискиот комплекс и развојот на инфраструктурата, особено со обраќајната поврзаност со урбаните агломерации, можностите за натамошна деаграризација, за одвојување на селанецот од земјата и за вработување надвор од поседот се мошне големи и

реални. Вработувањето во општествениот сектор во земјоделството на СР Македонија до 2000-та година ќе има мошне нагласен пораст.¹³

Соодветно влијание во оваа насока ќе има и политиката на дисперзија на индустриски капацитети во руралните подрачја. Појавата на индустријата во селата има далекусезжни последици во сите сфери на животот и развојот на селските населби.¹⁴ Условите на стопанисување и животот во селото се менуваат, а поседот и земјоделството не се веќе единствениот извор на приходи. Руралната средина мошне брзо се менува и се повеќе се оддалечува од традиционалното село како по функционалната содржина, структурата на населението и просторната компонента. „Практично добивме населба која по социо-економските обележја или подобро по структурата на своето население, сè уште се наоѓа на преминот помеѓу селото и градот, но која недовосмислено се движи во правец на поизразито јакнење на градските карактеристики.“¹⁵

Она што е мошне индикативно во истражувањето на начинот на живот во селото и промените што притоа се манифестираат се изворите на доходот и структурата на расходите на паричните средства. Тие покажуваат дека во услови на поголема ангажираност надвор од стопанството растат паричните приходи и на тој начин влијаат како на порастот на потрошувачката, така и на промените во навиките и структурата на потрошувачката. Притоа разликите во типовите на домаќинства, поседовната структура, производната ориентација и регионалниот фактор имаат силно влијание.

Преку употребата на расположивите парични средства, нивото и структурата на потрошувачката, како и опременоста со некои трајни потрошни добра, мешовитите домаќинства и селаните—работници ќе имаат мошне значајно место во преобразбата на руралната средина. На овие промени упатува и личната потрошувачка која кај мешовитите домаќинства е во посилен пораст. Кругот на потребите постојано ќе се шири и доближува до неземјоделските-урбани домаќинства. Индустриските

¹³ Од околу 30.000 вработени во општествениот сектор на земјоделството во 1976 год. тие ќе пораснат на 45.000 во 1985 год., до преку 50.000 вработени во 2000-та год. Види: Проекција на општествено економскиот развој на СР Македонија до 2000-та год., Економски факултет — Скопје, 1979 год.

¹⁴ „Локацијата на индустријата во селските подрачја делува како удар чија снага е толку голема што процесите во една сфера, било да се работи за економски, било за социолошки или психолошки веднаш наоѓаат одраз и во други сфери. Всушност целиот систем на стопанисување и животот се менува... „Драгана Прокиќ: Социолошки аспекти локације индустрије у сеоским подручјима, Социологија села, 43/1974 год., Загреб, стр. 23

¹⁵ Драгана Прокиќ: дигитирано, стр. 21.

производи (електричните апарати, патничките автомобили, телевизорите и др.) за подобрување на животниот стандард станаа трајна навика на селаните—работници.

Оваа социо-економска категорија е носител на многу промени во земјоделството и селото. Тие особено дошле до израз во производната ориентација, особено редуkcијата на производството за сопствена потрошувачка и негова поголема нагласеност за пазар, како додатен извор на приходи.

Преминот на аграрното население во неаграрните дејности што се одвива без просторна мобилност „го држи“ руралното население за селото, а деаграризацијата, иако често пати делумна, се врши без притисок врз градот, дури и нешто повеќе од тоа. Селските населби во кои неаграрните дејности се сè присутни во функционалната содржина станале имиграциони и свртеле рурално-урбаните миграции кон себе. „Согласно со тоа, може да се нагласи дека нашата развојна политика на село треба да го овозможи формирањето на мешани домаќинства т.е. вработување на еден дел од селското население во неземјоделските дејности и неговото задржување на село“¹⁶) подвлекол О. Д.)

LA CREATION DU REVENU ET LA CONSOMMATION DES FAMILLES MIXTES DANS LA TRANSFORMATION DU VILLAGE EN RS DE MACEDOINE

— Og nen Damev —

(Résumé)

L'urbanisation du village dans les détours communs du développement obtient une place de plus en plus accentuée. Les changements structuraux de l'économie rurale dont les indices traditionnels et agraires disparaissent de plus en plus représentent les indicateurs les plus frappants de l'urbanisation du village. Ils se reflètent particulièrement dans la structure économique de la population et de la vie rurale, en tant qu'une expression des changements survenus dans le contenu fonctionnel des habitations villageoises.

Les familles mixtes ont une place particulièrement importante dans la transformation socio-économique du village et de l'agriculture. C'est par les changements des ressources des recettes, par la vie et par la structure des consommateurs que les paysans-ouvriers deviennent initiateurs de ces changements.

¹⁶ Социјалистичка самоуправна трансформација на селото во СР Македонија, Институт за социолошки и политичко-правни истражувања, Скопје, НИК „Наша книга“, Скопје, 1978 год., стр. 170.

Les ressources du revenu montrent que dans des conditions d'une activité plus grande en dehors de son terrain les recettes deviennent plus grandes et c'est ainsi qu'elles exercent son influence tant sur la croissance de la consommation que sur les changements de la structure. Elles sont particulièrement élevées chez les familles mixtes et plus de 70% sont réalisées en dehors de l'agriculture. C'est ainsi que les divergences dans l'orientation de la production et le facteur régional exercent une grande influence,

Par l'emploi des recettes en argent dont on dispose ainsi que par l'équipement de certains biens de consommation, les familles mixtes et les paysans — ouvriers en RS de Macédoine auront une place importante dans la transformation du milieu rural. C'est dans cette direction que va également la consommation propre dans laquelle les fonds en argent chez cette catégorie socio-économique participent même avec 82,2%. Le cercle des besoins s'élargit constamment et joint les familles urbaines non agraires. Les produits industriels (la télévision, appareils électriques, voitures automobiles etc) pour améliorer le niveau de vie sont devenus une habitude durable des paysans-ouvriers.

Les dépenses pour le logement et pour la construction résidentielle dans la répartition des moyens disponibles sont devenues un contenu durable. Le rapport des moyens d'investissements dans l'économie et l'endettement pour le logement chez les familles mixtes est de 1 : 2 et chez les familles „proprement” agraires 1 : 0,6.

C'est cette catégorie socio-économique qui provoque beaucoup de changements dans le domaine de l'agriculture. Ce sont eux qui se reflètent particulièrement dans la réduction de la production visant la consommation propre et son activité plus grande sur le marché en tant qu'une source supplémentaire de recettes.

Dans ce travail, tous ces changements sont vus par l'Enquête sur les familles villageoises nous servant à vérifier et confirmer nos suppositions et estimations de la place et du rôle des familles mixtes dans les changements du village en RS de Macédoine.

